

ЖИВОРАД НЕДЕЉКОВИЋ

САВ НАПОР ПОЕЗИЈЕ СВОДИВ ЈЕ НА ЧЕСТИТОСТ И ЧИСТОТУ, НА СЈАЈ БИЋА

Разговор водила Сања Милић

Живорад Недељковић (1959) је до сада објавио песничке књиге *Пољресна њрогноза* (1991), *Мајка* (1994), *Туџин и још 50 њесамa* (1998), *Језик увелико* (2000), *Тачни сџихови* (2001), *Суџиџи њослови* (2002), *Негде близу* (2003), *Друџи неко* (2005), *Овај свеџ* (2009), *Неумерени рад џодина* (изабране песме, 2011), *Талас* (2012) и *Улазак* (2014). Песме су му превођене на енглески, немачки, руски, пољски, француски и шпански језик.

Недељковић је добитник наших најважнијих књижевних награда. Најновија је Жичка хрисовуља (2016) за, како је то жири образложио, „поезију унутарње светлости и срчане потраге за смислом”. Та награда је и повод нашем разговору.

Сања Милић: *Већина награда које сџе добили носе имена њо њесницима, награде Јефимијин вез, „Ђура Јакџић”, Змајева, Дисова, Драинчева награда, награде „Бранко Миљковић” и „Васко Поџа”. Везе између дела њесника њо којем награда носи име и награђеноџ њесника некада њосџоје, њонекад су сасвим далеке. Какав је Ваџ однос њрема њесничкој џрадиџији која Вам џреџходи? Да ли њесник може да буде „сам себи џредак”?*

Живорад Недељковић: Песник никада, чини ми се, није себи предак, као што човек, тако и песник, сам себи не дарује живот. Не настаје ни из чега, а кад настане потребно је да уз брижност

ближњих и заједнице ојача, да би и сам могао да обликује живот, себе у њему, да га дарује и другима и себи. Као што се дивим својим родитељима, захвалан због брижности коју су ми поклањали, осећање захвалности имам и за сву поезију која ме је учила стасавању, у којој сам одрастао. Учи ме и данас, иако је одрастање у биолошком смислу увелико иза мене. Дивећи се језику и његовој снази, дивим се и свим песницима који су и истински ствараоци и проводници његових моћи, захвалан опет што се та бескрајна нит рачва и до мене, што осећам да је жива док се у њој као електрони крећу и сударају трајна и тек откривена зрнца и на крају жаре у телу, творећи светлост.

Мноџо је писано о свакодневници у Вашиој поезији, о иакозваним „малим стварима”, о деишаљима, о конкретном као о иолазицији Ваших песама. Од чега зависи да ли ће нешто из свакодневног живота иосијати моћив песме, или иодсицај за насипанак песме, може ли се ио рационално објасниши?

Нисам измештен из свакодневице, она је таква каква јесте, пуна и среће и наде, и туге и вере, и празнина и авети; у истој згради се рађају бебе и умиру стари и болесни, један авион прелети црно море и спусти путнике у град светлости, други се сруши и потоне. Све је свакодневица, све тако близу, и дражи градова светлости и поуке вечних градова, и све може у поезију која је, иако огромна, постала мала, готово невидљива ствар или, још пре, твар. Последице тог циљаног умањења болно осећамо последњих деценија, и дуго ћемо се с њима суочавати. Све је тако близу, а душа не хрли свуда, одговорна и милостива држи се проживљеног и оних зрнаца које може да обавије, сачува их и створи бисер. О рањивости је понајпре реч. Дакле, бира наше унутрашње биће, рекох и одакле порив, али рецимо и да стварност, незасита и нартљива, намеће своје мотиве. Замислимо да је могуће да песник у свом непосредном окружењу буде заиста спокојан, да има пуно разумевање вазда заједљиве заједнице, да је у милости моћника и мецена који се поштапају његовим стиховима, да је, признат у академским круговима што брину за духовно здравље и једрост нације, лишен егзистенцијалних брига, да је начисто са разорним недоумицама које су га као негве спутавале и разједале његово мислеће биће, замислимо такву идеалну позицију, а да не морамо да замишљамо сав околни чемер и јад. Не можемо да замислимо да би песник певао о свом спокоју; ако се директно и не дотиче пустоши и мимикрије у њој, прави ће песник бар провирити из своје љуштуре, замислимо и да је има, и оставити траг. И да се

мало поиграо: исто је певати и саосећати. Само што за ово једначење она највећа устоличена пустош готово да не мари, забављена својим мимикријама и спокојствима.

Развојни лук Вацеџ љевања може се украјко описати као суштинско унутарње померање од веризма до медијације. Да ли се враћаће својим њесмама насталим пре четвртог века, да ли размишљаће о њромени у социјалним ситуацијама, како видиће њу њромену?

Враћам се својим старим књигама, не тако често, кад пожелим нешто да проверим, кад се сетим подстицаја за песму или кад је ми потребно сећање на околности у којима су песме настајале. Те околности су и данас важне за мене, лековите, јер су биле, упрошћено речено, боље и лепше од већине у којима песме данас настају. Није реч о увек неопходном сентименту, о чежњи за временом кад сам био отпорнији, можда имунији на болести доба, није о томе реч. Реч је о потреби да се макар у сећању, макар накратко, биће заклони, заштити од цивилизацијског суноврата, створи утисак да се и он уморио, склонιο. Да поверује да му је доста свега, а најпре мрцварења с нама оваквима, спремнима да трпимо и да у трпљењу и минемо. Остаје нада да се некад, макар у далекој будућности, сећање неће лаћати садашњих кулиса, режисера и актера наше драме, тражећи палијативе. Наравно, кад се враћам својим старим књигама, тада и учим. Учење је можда кључна реч, уз откривање властитих тајни и срицање тајни и лепота света, за објашњење и сагледавање дужи која се преобразила у лук. Дакако, помишљам како би било лепо, можда и корисно, да лутам, још витак. Ех.

Чешиће сје лирски негџ иронични коментаријор свеиша. Је ли њо сивар њрироде или ојредељења?

Каже се да је иронија оруђе слабих. Нисам јак, немогуће је и да будем, и не желим снагу у уобичајеном значењу речи, а опет, зар да се на стотруки цинизам света одговори иронијом; лавиринти у којима, пометен, тумара, били би још страшнији. Нит лирике и постоји да би се свет избавио и заувек лишио уплитања по правилу гневних богова, али он срља, све дубље, постаје сопствено чудовиште. Кутије зла су одавно отворене, али постоји и она кутијица у којој клупко бива све веће и све нестрпљивије. Име му је срце.

Ваџи ситихови су њуни свејлосити, чак и дословно, у лексичком смислу. На њример у читавој књизи Улазак реч њама њојављује се

само једном (песма „На очевини”), а иридев мрачни иакође једном (песма „Лејто”), док је свейлосији и дружих речи из ње изведених најрејшек. У новој књизи коју сиремаише (неколико песама објављено је у овом броју Летописа Матице српске) имаише и песму „Глазали мрака”. Шија се ироменило, да ли се нецијто ироменило? Какав је Вац однос ирема свейлосији и ишами, у симболичком смислу, разуме се?

Ова је зима почела тмурним и хладним данима. Деси се да понеки зрак створи пукотину на таваници од облака и спусти се до тла. Тада се промени расположење, осмеси обасјају лица, речи буду топлије, иако је и даље хладно. Да би се нешто променило у нашим животима, да бисмо знали за сопствену непоновљивост, за вредност и важност светлости у нама, а не само за драгоценост небеског сјаја што га инстинктивно прихватимо и не запитавши се о његовим напорима, вероватно је нужно да до неке мере упознамо и таму. До неке разумне границе. Овде као да та граница не постоји, као да је одавно нестала у лагумима и катакомбама, у безумности. Цинично је и помислити да неко експериментише желећи да светлост коју ћемо као јединке изнети из дубина буде што јача. Ако је тако, онда је оглед опасан да опаснији не може бити. Ово је један аспект односа према светлости и ономе што је потире, али и рађа, а бројни други повлашћују у мојим стиховима другачије изворе и могућности светлости, оне које нас безболно, ако је одсуство бола уопште могуће, изводе из лагума, на чежњиве пропланке ума и срца. Кад те чежње не буде, или је буде мање, засијаће пуна свест о нашој непоновљивости, а у пуноћи и знање о томе шта нам припада и зашто смо ускраћени и за пуку елементарност док пролазимо лепим овим пољем у коме је све више инвазивних врста.

Да ли када певатише мислише на будућег чийаоца, је ли иошеницијални чийалац Вац имагинарни саговорник?

Кад сам био млад, пишући мислио сам, у мери у којој је то могуће кад се првенствено пажња усмерава ка задацима и недоумицама које је потребно решити, на неког од песника којима сам се највише дивио, а њиховој поезији прилазио са страхопоштовањем. Помишљао сам како би они прихватили поједина моја решења, да ли би према њима били благонаклони. Већину наших песника којима сам се тако обраћао касније сам упознао, некима од њих постао близак, а од оног страхопоштовања остало је огромно поштовање за њихове досеге, честитост и непоткупљивост, али и покоја честица лепог страха. Чини ми се да је и тај страх врло

важан. Дакле, и данас им се обраћам, али је начин другачији, јер су године донеле извесну сигурност. Овој невеликој групи песника треба придодати и неколицину тумача поезије. Оне који су писали о мојим књигама, откривали оно што ми је било непознато, осветљавали важне детаље, али и предрасуде и устручавања. Ми-слим и на могућег обичног читаоца, обраћам се некоме кога познајем, и помишљам да би поезија у њему могла начинити *дружачији распоред*, или у другом пак случају да може учврстити његова уверења, у нади да то и чини. Сав напор поезије сводив је у крајњем на честитост и чистоту, на сјај бића. Још да кажем да има доста доказа о другачијем распореду, о снажењу уверења, о благотворним учинцима поезије. Кад је о распореду реч, понеко је и проговорио коју реч о њему, а чешће сам био сведок постепених промена у понашању појединих људи, ненавикнутих на преиспитивања, стамених у истрајавању да множе своје мане, сладострасно јачају оно најгоре у себи, не марећи за другог, за чежњу и бригу бољег света. Откривајући другачија своја бића, тек понеком алузијом би захвалили поезији, признали њен непроцењив напор. Довољно за њене нове упорности. А себични моји разговори с људима сличних уверења и односа према начинима живљења одувек су истински празници.

Углавном пишећете у слободном стиху, али писали сће и сонете. Какав је Вац однос према песничкој форми?

У најкраћем: теже ми је да пишем у слободном стиху, а кад је нешто теже, изазови су већи. Некоме везани стих можда омогућава више слободе, већи замах, поставља крупније захтеве, доноси тешкоће. Другим речима, ми не бирамо форму, она бира нас. У бити, пита се наш *садржај*. Сонете сам писао кад сам почињао да пишем, врло рано, а интензивно и десетак година касније, желећи ваљда и да проверим умеће у тој захтевној форми коју поштујем и волим; провера умећа и сучавање с њим, истовремено и с његовим негацијама, драгоцено је искуство. Оно најбоље што је написано у форми сонета стална је моја лектира. Већину сонета и песама у везаном стиху нисам објавио, а можда се деси да напусте своје фасцикле, можда буде и нових провера, уколико дође до релативизације тврдње о тежини и садржају.

У новијим књигама немаће аутобиографичких песама у ужем смислу речи. Колико је деликатно објашњаваћи социјевено певање?

И није и јесте деликатно. Кад сам раније објашњавао, чинио сам то обраћајући се песницима и тумачима и оном поменутом

страхопоштовању, желећи да тумачим, да приближим, кажем да знам, изрекнем да сам сав у песми; да друге стварности сем стварности песме нема. И себично је и несебично, у исти мах, такво обрађање. А каква је тек себичност живети у стварности песме. Како је само непроцењиво то искуство.

Какав је њо Ваџем осећању сīайтус поезије данас у нашој књижевности?

Суштински, за статус у књижевности, упркос силним посредним и непосредним умањењима, нема бојазни, већ и због тога што је поезија, по неподељеном мишљењу, бољи њен део, ако су поређења између родова уопште изводива и упутна. Друштвени статус књижевности и посебно поезије није завидан, еуфемистички речено. Наравно, овде је могуће повући паралеле са другим уметностима или са областима културе и укупног друштвеног устројства и доћи до закључка да већина њих нема статус какав заслужује. Ако се у овој врло сиромашној и духовно опустелој и отупелој земљи готово не мари за уметност и културу, онда је тешко назрети пукотину на тмурном небу које је већ и превише близу. А поезија је сјај језика и бића; пробиће се. Кад се говори о статусу поезије у књижевности, треба указати на третман песничких књига код издавача који још објављују поезију, на третман у књижарама, у медијима. Као и други песници, с којима разговарам о заједничким мукама и проблемима, и разумем и не разумем однос према поезији. С тим да треба рећи да су мали издавачи који објављују поезију заиста светле тачке; свесни своје улоге и мисије, они су понос ове културе. Мора се рећи понешто и о статусу највећег броја песника и неопходно је указивати на њега. Песници не добијају хонораре за своје књиге, а посвете им, нека буде и патетично, живот, не само неколико година у којима настају, за учешће на књижевним вечерима и промоцијама новчана надокнада је симболична или је нема. У таквој ситуацији, кад су многи ствараоци на самом егзистенцијалном рубу, не само на друштвеној маргини, сведоци смо свакојаких расапа, трвења око мрвица, нечасних и несхватљивих радњи у разумљивој жељи да се приграби нека од награда, фамозна национална пензија или каква апанажа. Сведоци нечега што није достојно, што не приличи иоле уређеном друштву које држи до себе. Прави песници су истинска елита једног народа, оно најбоље што уз друге истинске ствараоце има. Истражујући могућности, откривајући моћи поезије, остављају траг у највреднијем што један народ има, у језику, и чине га још вреднијим. Низ је нелогичности у односу према поезији, оне су још видљивије и

поразније ако их упоредимо са нелогичностима у односу према такозваној тривијалној књижевности, према тривијалности уопште, са неразумним односом тривијалног према себи. Овај последњи однос је видљив и на насловницама новина које нас обавештавају колико хиљада евра коштају нечија торба или одело, колико свакодневне обести. Рецимо да једна обест углавном кошта колико и објављивање десетак песничких књига, додајмо и износ скромних хонорара.

После четвртог века објављивања поезије и уз признања која добијате и од јубилеја и од кришке, да ли некада сумњате у социјалне стихове и у смисао писања поезије уопште?

Не некада, стално сумњам у своје стихове, јер сумња снажи, отвара нове видике и пробија путеве у непроходности, ствара их у празнини да би било још досега и постигнућа. Да би на своје дошла и сама суштина бића. Лековита, та сумња искључује сумњу у смисао писања поезије; узмимо и да је у некој земљи или у неком добу чуда тај смисао уопште могуће довести у питање. Знано је и да сумња спутава, очас се отргне контроли, утолико није наодмет бити опрезан с њом и њеним досезима, не дозволити јој да покаже своје друго лице. Није мала вештина налажење равнотеже у којој је задовољство оствареним стављено на тас најосетљивије унутрашње ваге, а опет је видљиво и опипљиво. И јасно и речито, и због сваковерских негација с којима се честитост суочава. Које сваки успех изазове да таласима злобе и прљавштине насрну на наше обале. Због обала и њихових зрнаца заиста ваља бити опрезан.

Јесће ли радосни када пишете?

Мало је радости које се могу поредити са овом. И све се тичу породице и оног клупка које нам пружа своју нит, куца у нама и одржава нас међу сличнима. Радостан сам и захвалан на, верујем, заслуженој милости. Писање поезије доживљавам као азил, поезија ме склања од тривијалности, штити од атака доба. Нисам радостан што уопште постоји потреба за склањањем, за заштитом од доба које је прогнало стид и бестидно нам говори да може бити још горе, бесрамно уцењује и потцењује. Није лако створити азил, заштитити се, за многе таква могућност не постоји. Свакодневно срећем људе за које нико не мари, они су жртве колико транзиције, толико и своје честитости и невиности. Стидим се своје беспомоћности, а толико је људи који немају ништа, којима је потребно тако мало, само мало радости, наде. Стидим се и зато што не знам

шта да чиним. Зато што не знам шта ћу са стидом. Сем да се из њега враћам радости писања.

Веома Вам је важна реч „озарење”, коју у свакодневном говору рејко чујемо. Зашто Вам је важна?

Свакодневно срећем ведре и благе, светле људе, али и људе који се другима осорно обраћају, охоле, лишене саосећања, неправедне најпре према себи и својој људској суштини. А није тешко, знају ведри и благи, упркос нелепим друштвеним околностима, управо због њих, наћи бар мали зрак светлости на свом небу и пустити га да јача; он зна шта ће и како ће. Није тешко, а као да се неправедни људи боје својих светлости, њиховог изрицања, а тек како се боје светла које није њихово, а близу је, како само зазиру. Велика је то пустош, јер изгледа да не маре ни за ону светлост и поезију што из највеће висине долазе у наша тела. И опомињу, уза све друго што би да учине. Отуда и огромна важност речи озарење и озарења самог.